

Batı Sosyolojisi Karşısında Türkiye’de Yerli Sosyoloji Arayışı

*The Pursuit of a Native Sociology in the Face of Western
Sociology in Turkey*

Mustafa Kemal Şan* - Sevcan Şenkaloğlu**

Öz

Bu makale, Türkiye’de Avrupa-merkezci ideolojiye alternatif olarak ortaya çıkan “yerli / yerel sosyoloji” söyleminin bugünkü durumunu tartışmaktadır. Konuyu Batı sosyolojisinin Avrupa-merkezci çerçevesinin eleştirisi ve yerli / yerel Türk sosyolojisinin geleceği ile sınırlı tuttuk. Asıl amacımız şu sorunun cevabına odaklanıyor: Avrupa-merkezci paradigma ile şekillenmiş olan on dokuzuncu yüzyıl sosyolojisi bugün çekiciliğinin büyük ölçüde kaybettiğinden, bugün çoğulcu ve karmaşık bir dünyada karşı karşıya olduğumuz mevcut sorunlarımıza yerel / yerli sosyolojik anlayış kayda değer ve anlamlı herhangi bir cevap verebilir mi? Bu çerçevede, bu çalışma yerel / yerli sosyolojinin söylemsel ve pratik imkan koşullarına ilişkin olarak bu soruyu inceleyecektir. Bu bağlamda, yerel / yerli bir sosyolojinin imkanlarına Baykan Sezer ve Korkut Tuna’nın sosyolojik yaklaşımlarının, kendi toplumsal gerçekliklerimiz ve epistemik çıkarlarımıza dair belli bir anlayışa bağlı olduğunu savunuyoruz. Bu yazının sonunda, bir postmodern dönüşüm ve çoğulculuk çağında yaşadığımız bazı teorik ve sosyopolitik değişimlerin ardından, sosyal teori için yerlilik ve yerellik iddialarının önemini yitirdiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı-merkezci sosyoloji, Türk Sosyolojisi, Bilgi sosyolojisi, Sosyolojinin Yerlileştirilmesi, Baykan Sezer, Korkut Tuna

---

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi, mksan@sakarya.edu.tr

YLS Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı,

Bu makale iThenticate sistemi tarafından taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 20 Mart 2019

Abstract

This paper discusses the current situation of the discourse of “native/local sociology” which emerged as an alternative to the Eurocentrist ideology in Turkey. It is limited essentially to the critique of Western sociology as an Eurocentrist framework and to the prospects of the future of native/local Turkish sociology. Our main purpose is based on the answering the following question: As the sociology of the nineteenth century which was shaped by a Eurocentrist paradigm, has lost much of its appeal today, do the native/local sociological understanding could provide any significant and meaningful answers to our current problems in a pluralistic and complex world? In this framework, this study will examine this question as to the discursive and practical conditions of possibility of a native/local sociology. In this respect, the sociological approaches of Baykan Sezer and Korkut Tuna in regard to the possibility of native/local sociology depend on a certain conception of our own social realities and epistemic interests. At the end of this paper, it is emphasized that the claims of nativity and locality has lost their significance for a social theory in the wake of certain theoretical and sociopolitical changes in an age of postmodern transformation and pluralization.

Keywords: Eurocentrist sociology, Native-local sociology, Sociology of knowledge, Turkish Sociology, , Baykan Sezer, Korkut Tuna

Giriş

Sosyoloji, toplumsal olayları ve sorunları inceleyen, anlamaya ve açıklamaya çalışan bir bilim olarak 19. yüzyılda Avrupa’da doğmuştur. 19. yüzyılda Batı’da meydana gelen toplumsal dönüşüm ve sistem değişikliğine fırsat vermeyecek reformist çözümler aranmıştır. İlk dönemlerde kurgulanan sosyoloji öncelikle Batı’nın kendi iç sorun ve açmazları ile sınırlı bir doğaya sahiptir (Kızılcılık, 2008: 9). Sosyoloji adına ortaya konan ilk teori ve açıklama biçimlerinin Batı’nın özgül sorunları ile sınırlandırılması, en başından beri Batı’ya ait olan evrenselleştirmek gibi bir misyonu da beraberinde getirmiştir. Batıda ortaya çıkan bu sosyoloji anlayışı modern toplumun temelini atan ve dünya egemenliğinin de kendilerine bahsetmiş olduğu üstünlükle evrensel olma iddialarını da her zaman en önde savunma imkânını vermektedir. Batı’nın daima modern ve nesnel gerçeğin tek temsili olarak resmedilmesi, Batı-dışı olarak adlandırdıkları tüm toplumları Batı karşısında geri bir gelişme kategorisine hapsedilmiş olarak göstermeye çalışmaları da bu durumun en büyük göstergesidir. Ancak Batı’nın 19. yüzyıl koşulları altında ele geçirmiş olduğu dünya egemenliğinden güç alarak sahip olduğu üstünlüğü ve dünyadaki ilerleme yollarını gösteren tek rehber olma iddiası zamanla Batı sosyolojisini tutarsızlıklar içerisine hapsetmiş ve ciddi eleştiriler almalarına sebebiyet vermiştir. Hatta almış olduğu eleştirilerin en başında, sosyolojinin sadece Batı ile sınırlandırılması gelmektedir. Sadece Batı ile sınırlandırılmış olması taşıdığı bilim hüviyetine aykırıdır. Çünkü bir bilim olan sosyoloji “toplumların kendi kendileri konusunda bilinçlenmesi, sorunlarına çözüm aramak çabası ile var olmaya başlamış buna bağlı olarak bilim kimliği kazanabilmiştir” (Şan, 2004: 182). Ayrıca sadece Batı’nın sorunları ve çıkarları ile sınırlandırılan Batı sosyolojisi, değişen dünya üzerinde farklılaşan sorunlara da cevap veremeyen bir disiplin haline gelme riskini de beraberinde getirmiştir. Batı sosyolojisinin sadece Batı’nın menfaati için araç olarak kullanılması karşısında Alman sosyolog König’in (1994: 2) sosyoloji biliminin “şimdiki zaman” özelliği üzerinde vurgu yapması da bu duruma karşı çıkış niteliğindedir. Eğer sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak kimliğini

meşru bir zeminde tanımlayacaksak bunun sadece Batı toplumları ile sınırlı olmasından bahsetmemiz mümkün değildir. Nitekim sosyolojinin (doğası gereği var olduğu günden bugüne) birbirinden farklı hareket ettiricisi vardır. Bu nedenle Batı sosyolojisinin sadece Batı toplumlarının özellikleri ve sorunları ile sınırlandırılması ona ne bilim hüviyeti kazandırır ne de diğer toplumların sorunlarını çözebilecek bir disiplin olma imkânı verir. Kısacası Batı sosyolojisi, 19. yüzyılda ortaya çıktığı dönemde doğasına egemen olan Avrupa merkezci bakış açısı ile sorunlar karşısında yetersiz kalmıştır. Ancak bu yetersizlikler sosyolojiden beklentilerimizin sona erdiği, ya da ereceği manasına gelmemektedir. Buna istinaden kendi toplumsal gerçeklerimizden hareketle Batı sosyolojisi karşısında alternatif yaklaşımlar üretilmeye çalışılmıştır.

Bizim kendi toplumsal özelliklerimizden hareketle meseleyi ele alacak olursak sosyoloji, ülkemize girdiği ilk yıllarda Batı'dan aktarma bir bilim olarak gelişim göstermeye başlamıştır. Ancak Türk sosyologları başlangıçta her ne kadar sorunlarımıza çözüm aramak için tek tip Batı sosyolojisi aktarmacılığı yapmış olsalar da elden geldiğince kendi sorunlarımız karşısında kendi söylem ve iddialarını geliştirmeye çaba göstermişlerdir. Bu anlamda Türk sosyolojisi tanımlamasıyla ülkemizin çıkarlarına yönelik kendine has sınırlar çizen ve çaba sarf eden sosyologlarımız da yok değildir. Bu isimlerin başında hiç kuşkusuz Bayan Sezer gelmektedir. “Sezer Batı kompleksinin en derinden yaşandığı yıllarda Batılı olan nezdinde duyulan aşağılık duygusunun aşılmasında da öncü bir kişilik olarak kendisinden sonra gelen genç sosyologların kendi öz güvenlerini kazanmalarında ve kendi entelektüel ve tarihi miraslarının ne derece zenginliklerle dolu olduğunun farkına varmalarında da yol gösterici olmuştur” (Şan,2004: 196). Böylece Batı gerçeklerine evrensel bir kimlik kazandırarak birçok Batı-dışı toplum gibi bizim de tarihsel gelişme çizgimiz ve toplumsal gerçeklerimize uygun olmayan Batı sosyolojisi karşısında yerli bir sosyoloji anlayışına duyulan ihtiyaç Türk sosyolojisinde gündemdeki yerini almış ve konu etrafında birçok tartışma yapılmıştır. Ancak “yerli sosyoloji” inşası her ne kadar Avrupa merkezci tavra karşı çıkmış olsa da Batının çizmiş olduğu sınırları aşma gayreti

içerisine girilmiştir. Çünkü Batı, dünya üzerinde bilim ilkeleri koyabilecek kadar hegemonya uygulamış ve Batılı ilkelerin evrensel olduğunu düşünmüş ve empoze etmiştir (Tuna,1993: 36). Batılı bilim hegemonyası etkisi uzun sürmüş ve tüm dünyayı etkilemiştir. Ve hatta son dönemlerde “Küreselleşme önünde milli devletlerin, milli birlikleri bir engel gibi görüp, bu kuşatıcılık içinde/altında yer alan bazı mahalli unsurların kışkırtılıp, bakın sizin kültürünüz, diliniz, müziğiniz vs. farklı diyerek, kendilerinin yegâne ciddiye alındıkları, alınacakları milli devlet, milli birlik, bütünlük gibi unsurlara karşı kullanılmaları bir tarafa bırakılırsa, yerelliğe bağlı unsurlara tekrar sahip çıkmaya çalışılarak, bunların eskiden kültür meselesinde olduğu gibi teşvik edilerek küreselleşmenin, şimdiki yeni dünya düzeninin daha önemlisi Batı gibi olmanın yine dışında kalmak, tutulmak /bırakılmak tuzağı sıkıntısı /açmazı var gibi geliyor bana. Bu bakımdan Kültür ve Medeniyet ayrımı gibi Küresel ve Yerel bu açıdan bir zamanlar olduğu gibi; toplumların önüne, kısa vadeli kazanımlar/ geçerlilikler yanında, yeni açmazlar/gizlilikler koymaktadır.” (Tuna, 2012: 10).

Tuna’nın bu görüşleri özellikle yerel/yerelleşme ve küresel/küreselleşme gibi bir kavram karmaşası içerisinde Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci yüzünü görmemize yardımcı olmaktadır.

Avrupa Merkezci Yapısı İle Batı Sosyolojisi

Batı sosyolojisinin özünde taşımış olduğu Avrupa-merkezci ideolojik kimliği onun evrensellik iddiasında bulunması üzerinde önemli rol oynamıştır. Başka bir deyişle “Batı’nın ele geçirmiş olduğu dünya egemenliği doğrudan onun dünyanın geri kalanından her açıdan üstün olduğu inancını da pekiştirmiştir. Bu bakış açısı ile Avrupa’da ortaya çıkan ve oradan da Atlantik’in öteki kıyılarına ulaşan bir paradigma doğmaya başlamıştır. Bu paradigmayı kısaca Avrupa-merkezcilik olarak tanımlayabiliriz.” (Şan,2007: 62).

Batı sosyolojisinin, Avrupa merkezci ideoloji ile sınırlandırılmış bir kimliğe sahip olması hem Batı toplumlarından hem de Batı-dışı toplumlar tarafından eleştiri almıştır. Batı sosyolojisine sınırlar koyarken en büyük gayeleri Batı’nın üstünlük elde etmesi ve dünya-

ya egemen olma isteği en önemli faktör olmuştur. Sadece bununla da kalınmamıştır. İdeolojik sınırları çizilen ve adeta bir araç olarak kullanılan Batı sosyolojisi "...endüstrileşme, modernizasyon, sekülerleşme, demokratikleşme gibi büyük anlatımların, Tonnies'in cemaat ve cemiyeti gibi veya Durkheim 'in mekanik ve organik dayanışması ..." gibi kavramlarla dünya üzerindeki hâkimiyet gayesine ve üstün bir kimlik kazanmayı hedefleyen ideolojik kalıplarını da geliştirmiştir (Çakı,2003: 94). Ancak bu tavrıyla Batı sosyolojisi sadece kendi sorunlarına yönelik çıkış yolları inşa etmiştir. Bu durum da sadece Batı ve Batı üstünlüğünü sağlamak gibi bir amaca yönelik görev yüklenmesi, sosyolojinin Avrupa merkezci doğasına aldığı en haklı eleştiri olacaktır. Nitekim bir bilim hüviyeti kazanmış olan sosyolojinin içerik bakımından ideoloji barındırması hem bazı Batılı sosyologlar tarafından hem de Batı-dışı toplumlar tarafından en çok eleştiri alan tarafı olmuştur.

Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci ideolojik doğasını en iyi yansıtan olgu olan evrensellik iddiası ise hiç kuşkusuz aldığı en önemli eleştirilerin başında gelmektedir. Batı sosyolojisinin evrensel olduğu iddiası Comte'un, "sosyolojik araştırmaların belkemiği, matematiktir." sözüyle resmiyet kazanmıştır. Bu sözle sosyoloji için matematiğin temel bir bilim oluşuna vurgu yapılmış ve sosyologlar tarafından matematiksel tekniklerle elde edilen bilgilerin ve bulguların şartsız koşulsuz kabul edilebilir, güvenilir bilgi olduğu savunulmuştur (Kızılcılık, 2008: 95). Burada varılmak istenen en büyük amaç, objektif olma, değer yargılardan uzak olma ve evrensel olma gibi özelliklere kapı açmaktır. Tabi bu kapılar açılırken Batının en büyük gayesi kendisine karşı sergilenen alternatif söylem kapılarını kapatmaktır. Ayrıca Batı sosyolojisinin evrenselliği ile "entelektüel ve toplumsal ilericiliğin sözcülüğünü de üstlenmişlerdir." (Çakı, 2003: 92). Kısacası Batının evrensellik iddiası ile kurgulamış olduğu kavramsal çerçeve ile sadece kendi sorunları ve çıkarları karşısında bir geçerli yol inşa etmeye çalıştıkları apaçık ortadadır. Ancak bu durum kısa bir süre önce Batı içinde tartışılmış ardından da Batı-dışı toplumlarının sosyologlarınca eleştiri konusu haline gelmiş, alternatif arayışlar devreye sokulmaya çalışılmıştır.

Evrensel olma özelliğinin beraberinde getirdiği bir gereklilik olan objektif olma tartışmalarına da değinmek gerekmektedir. Batı’nın dünya çapında yükselişiyile birlikte Batı sosyolojinin ivme kazanması ve beraberinde objektif bir bilim olma iddiaları da peş peşe gelmektedir. Oysaki bir sosyal olay karşısında objektif olmak insanın doğası gereği mümkün görünmemektedir. Bu konuyu akla gelen ilk sorularla en basit şekilde ifade edecek olursak “bir araştırmacının gözlemlemiş olduğu sosyal olaylar karşısında etkilenmemiş olması veya tarafsız bir bilgiye ulaşması mümkün müdür?” Bu sorunun cevabı ekseriyetle tüm çalışmalarda objektif olmanın teoride kısmen geçerli iken pratikte imkânsız olduğu yönündedir (Erkan, Bağlı ve Sümer, 2001: 5). Buradan hareketle Avrupa merkezci ideoloji ile sınırlandırılmış ve sadece Batı sorunları çerçevesinde tasarlanan Batı sosyolojinin objektif bir bilim olma özelliği ile Batı-dışı toplumların yaralarına merhem olamamıştır. Çünkü her toplum kendi kimliğini ve sorunlarını tarih içinde yaşamış olduğu kendi özgül koşullarına borçludur.

Batı sosyolojisinin, Avrupa merkezci doğasının bir başka özelliği de tarih ilişkisine bakış açısıdır. Bu anlamda Batı, tarihsel serüvenin başlangıcı olarak Batı tarihini kabul eder. Bu kabul ile Batı tarihini yüceltir. Buradaki amaç dünya üzerinde tek güç sahibi olduğunu hissettirmek ve üstün uygarlığa sahip olduğunu ilan etmektedir. Bu anlayış, Bat-dışı toplumların tarihlerini tanımamakla beraber Batı-dışı tarihine yön verme isteğini de Doğurmaktadır. Bu istekle sınırlandırılan Batı sosyolojisinin bu özelliği ile aslında Batı-dışı toplumları üstün olana yani Avrupa ve Kuzey Amerika’da gelişim gösteren yeni Batı uygarlığına mecbur bırakmak istenilmiştir. Batı sosyolojisinin tarihle olan bu çıkmaz ilişkisi, Avrupa merkezci bir tutum içerisinde olduğunun en büyük göstergesidir. Fahri Çakı’nın ifadeleri ile özetleyecek olursak; bu anlayış “Batı-dışı toplumları hor gören, aşağılayan bir ‘sosyal inşa’dır ve Batının modernite ve kolonizm projeleriyle doğrudan bağlantılıdır” (Çakı, 2003:93). Bu durum karşısında dünya çapında kabul görececek haklı bir eleştirel yaklaşım sergileyen Baykan Sezer, tarihe yön verme eylemini öne çıkartarak veya yücelterek olmayacağını bilakis tarihe yön vermenin öncelikle tarihi anlamak ve açıklamaktan

gececeğinin altını defalarca çizmiştir (Sezer,1985: 37). Batı sosyolojisinin tarih ile çıkmaz ilişkisini ele alırken tek taraflı bir tarihle farklı toplumların sorunlarını çözmek ve gelecekte beklentilerini karşılamak imkânsızdır. Zira hangi toplum olursa olsun, toplumların tarihleri ve tarihte edinmiş olduğu tecrübeler o toplumların değerlendirilmesinde ve toplum çıkarlarının oluşumunda çok önemli bir etmendir (Şan,2007: 77).

Kısacası, Batı sosyolojinin Avrupa’ da ortaya çıkması, Avrupa’nın çıkarlarını gözetmek gibi gayelerinin olması ve bu bilimle evrensel bir dil, Batı uygarlığını yücelten bir tarih inşası; sosyoloji biliminin Avrupa merkezci yapısını belirgin bir şekilde açığa çıkarmaktadır. Batı bu özelliklere vurgu yaparak kendilerine özgü olan her şeyi dünya tarihi bakımından ve Batı-dışı toplumlar tarafından en yüce şeylermişçesine göstererek değerlendirilmesini istemiştir. Avrupa merkezci ideoloji ile tasarlanan yenedünya düzeninde Batı dışında kalan hiçbir farklılığa yer verilmesi istenmemiştir. Batı-dışı toplumlar farklı olmakta ısrar ettikleri takdirde ya katledilmiş ya da üstün olan Batının din ve kültürüne uyum sağlamak zorunda bırakılmıştır. Batı-dışı toplumların sahip olduğu uygarlıklar yıkılmış ve tarihleri görmezden gelinmiştir (Şan, 2007: 63). Avrupa merkezci yaklaşımların beraberinde getirdiği tüm bu özellikler Batı’ya ait olan her şeyin üstün olduğunu empoze ederek hızla yayılması sağlanmıştır. Ancak Batı sosyolojisinin bu sorunları arttıkça Batı-dışı toplumların sosyologları tarafından eleştirisi kaçınılmaz bir hal almıştır. Zamanla Avrupa merkezci ideoloji ile sınırlandırılan Batı sosyolojisi, hem Batı’dan hem de Batı-dışı olarak tanımladıkları diğer farklı toplumlardan eleştiri almakla kalmayıp, Batı sosyolojisi karşısında alternatif çıkış yolları aratmıştır.

Batı Sosyolojisine Alternatif Olarak “Yerli Sosyoloji” Arayışları

Yerlilik düşüncesi yahut yerlileştirme hareketlerinin tarihi çok ötelere dayanmamaktadır. Yerlilik düşüncesi Batı değerlerinin Avrupa merkezci ideoloji özüyle yaygınlık kazanmasından dolayı gelişmeye başlamış olan bir düşüncedir (Çiğdem,1998). Genelde sosyal bilimlerde özelde sosyoloji biliminde yerlileşme hareket ve

eğilimleri, Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci yapısına karşılık bir alternatif, bir karşı duruş mahiyetinde ortaya çıkmıştır. Bu eğilimlerin ortaya çıkmasında temelde Batı sosyolojisine şu eleştiriler yöneltilmiştir : Batı sosyolojisinin kendisi dışında kalan toplumların sorunlarına çözüm üretememesi, Batı-dışı toplumların tarihlerini anlayamaması ve açıklayabilmekten yoksun olması, Batı değerlerinin üstün özelliklere sahip olduğu vurgusunu yaparak kendisi dışında hiçbir toplumsal değeri tanımaması ve yalnızca kendi çıkarlarına yönelik hareket ederek kendi sorunlarını çözmek adına ortaya attığı kuramların tek evrensel ölçütlere sahip olduğu üzerine sarsılmaz bir inanç sergilemesi bu eleştiri konularının başında gelmektedir.

Batı sosyolojisinin yukarıda değinmiş olduğumuz tüm bu etik sorunları karşısında dünyanın her yerinden farklı toplumlarda yerli sosyoloji hareketleri baş gösterdi. Bu hareketlilik dünyada Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci ideoloji ile meşruluk kazanması durumu karşısında var olan endişenin bir dışa vurumuydu. Ancak yerli sosyoloji fikri de Batı-dışı toplumların beklentilerini tam anlamıyla karşılayamamıştır. Çünkü Avrupa merkezci anlayışın eleştiri alması neticesinde sosyoloji bilimini sınırlandıran benmerkezci batı sosyoloji anlayışı bir sorun olmaktan çıkmıştır. Avrupa merkezçiliğin değer kaybettiği bir dünyada Avrupamerkezci anlayışa karşı çıkmak, yerli sosyoloji fikri ya da alternatif sosyoloji arama çabaları boşadır (Alatas,2016: 184). Zira bir bilimin aidiyeti ve sınırlılıkları olamaz. Amacımız sosyologlar olarak Avrupamerkezci ya da bir diğerine alternatif sosyoloji yapmak değildir. Amacımız her daim sosyologlar olarak “sosyoloji” yapmak olmalıdır.

Her ne kadar Batı-dışı toplumlar, Batı sosyolojisinin sorun teşkil ettiği ve eleştiri aldığı yönlerini bilse ve eleştiride bulunsalar da Batı sosyolojisi yöntemlerini kullanmaya da devam etmişlerdir. Batı-dışı toplumlarda yerleşme fikrinin elle tutulur bir başarı elde edemeyişi daha çok her toplumun farklılık göstermesine ve gelişimin farklı seyirde olmasına bağlanabilir. Bu mevzu derin ve çerçevesi geniş bir konu olması hasebiyle tüm Batı-dışı toplumları tek tek kendi özgüllükleri çerçevesinde ele almak gerekmektedir (Çakı, 2003: 97).

Meseleye Türkiye açısından bakacak olursak, Türkiye’de de başlarda yerleşme konusunda somut bir başarı elde edilemediği görülmektedir. Hatta ülkemizde Türk sosyolojinin kuruluşu üzerine büyük emekleri geçen Hilmi Ziya Ülken’in (2008: 23) ifadesiyle; “Sosyoloji memleketimize müspet bir ilim endişesinden önce ıslahatçılık fikriyle girdi. Fakat ıslahatçılar bu ilimden beklendikleri faydayı görebilmek için, başka ilimler gibi onun da laboratuvarları, rasathaneleri, arşivleri, tetkik büroları olması lazım geldiğini, içtimai teşhisin bunlara ve yalnız bunlara dayanarak verilebileceğini düşünmediler. Garptan aldıkları fikirlerle memleket meselelerine ait acele reçeteler hazırladılar...” (Ülken, 2008: 23). Nitekim bu reçetelerin de kısmı başarılar dışında faydası da olmamıştır. Ancak bu sosyolojiden beklentilerimizi kestiğimiz anlamına da gelmemektedir. Elbette Türkiye, bu hususta çalışma yapabilmek için büyük bir tarihi birikime ve oldukça bol malzemeye sahipti.

Türkiye’de “Yerli Sosyoloji” Çağrısı

Türkiye’de bilimsel anlamda sosyolojiyi diğer ülkelerden daha önemli kılan özelliği tarihi uzantısının eskiye dayanması ve sosyoloji üzerinde yapılan çeşitli tartışmalardan ve önemli değişimlerden geçmiş olmasıdır. Sosyolojinin Batı’da Doğuşunun üzerinden çok geçmeden düşünce hayatımızda yerini almış olması ve çok kısa bir süre içerisinde düşün çevrelerinde yer edinmiş olmasının sebebi Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde yaşamış olduğu sıkıntılar, sorunlar ve bu sorunlara çözüm arayışları olmuştur (Coşkun,1993: 13). Ancak sosyolojinin, ortaya çıktığı dönemin ve koşulların ürünü olarak doğması ve bize sunulan çözüm önerilerini ciddi bir tetkik ve irdeleme süzgecinden geçirmeden kısa süre de sorunlarımıza çözüm olarak kabul etmemiz bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunun kaynağı sosyolojiden beklentilerin de farklı olması olarak yorumlanabilir. Çünkü Batı, dünya üzerindeki egemenliğinden faydalanarak kendi iç sorunlarına sosyoloji bilimi ile çare aramak istemiştir. Ancak bizim sosyoloji biliminden beklentilerimiz Batının aksine dünya üzerinde ki egemenliği zayıflamış ve içine düşülmüş bir yığın sorunlardan çıkış yolu ararken gelişim göstermiştir (Şan,2004: 183).

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi Türkiye’de sosyoloji doğduğu ilk günden beri ilgi gören bir disiplin olagelmıştır. Ancak bu durum nasıl tarihi itibariyle bizi diğer toplumlardan farklı kılyorsa aynı zamanda bizi diğer toplumların düştüğü hataya düşmekten de kurtaramamıştır. Çünkü Batı-dışı toplumlarda olduğu gibi Batı sosyolojisini, Batı öğretileri ve metotlarıyla olduğu gibi almak hatasına düşülmüştür: “Türk sosyologları da Arap sosyolojisinde olduğu gibi entelektüel / ideolojik kabilecilik eğiliminden kendini kurtaramamıştır” (Çakı,2003: 101). Ancak durumu farklı bir perspektiften yorumlayacak olursak, Türk sosyologları, ülke sorunlarını hızla çözebilmek için hazır çözüm önerilerinin çare olabileceği kanaatiyle hareket etmişlerdir de diyebiliriz.

Ülkemizin sorunlar karşısında sosyoloji ve yöntemleri ile çözüm arayan ve bilimsel çalışmalarıyla Türk sosyolojisinin temellerini atan sosyologları Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin olmuştur. İki sosyoloğun siyasi ve toplumsal düşünceleri birbirinden farklı olsa da temel gayeleri ülkenin sorunlarına çözümler üretmek olmuştur. İlk olarak Türkiye’nin resmiyette sosyoloji ile tanışması 1914 yılında Ziya Gökalp’in İstanbul Üniversitesi’ne sosyoloji kürsüsü açmasıyla gerçekleşmiştir. Bu sosyoloji kürsüsünün en önemli özelliği dünyanın en eski ikinci kürsüsü olmasıdır. Ziya Gökalp sosyoloji faaliyetleri ile hem Batı sosyolojisini hem de rehber edindiği Durkheim sosyoloji ekolünü Türkiye’ye tanıtmıştır. Prens Sabahattin ise Türkiye’de Le Play akımının öncülüğünü üstlenmiş ve toplumsal sorunlar karşısında “teşebbüsü şahsi ve adem-i merkeziyetçi” yapı önermiştir (Şan,2004:185). Baktığımız zaman, sosyolojiyi bizde ilk temsil eden sosyologların derdi her ne kadar toplum içerisindeki sorunları çözmek olsa da Batı’nın kendi toplumsal özelliğine göre tasarlanan hazır çözümlerin bizde de geçerli olabileceğini düşünüp, Batı aktarmacılığı anlayışı ile çözüm üretmeye çalışmışlardır. Ayrıca Batının zamanla ilerleme kaydetmesiyle birlikte ülkemizdeki bakışlar daha da Batıya kaymış ve Osmanlı aydınlarının, imparatorluğu çöküşten kurtarabilmek adına sosyoloji bilimini ve farklı fikirleri yakından takip edebilmek için Avrupa’ya giderek dış konjonktürün etkisi altında kalmış olmalarının da Batı aktarmacılığında etkisi büyük olmuştur (Tuna, 2013: 93).

Dış konjonktürün etkisi 1940'lı yıllarda da devam etmiştir. Bu dönemlerde ise Nazi Almanya'sından kaçan sosyologlar İstanbul üniversitesi sosyoloji bölümünde, Gökalp'ten sonra Türk sosyolojisinin en önemli temsilcileri olan Hilmi Ziya Ülken ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile sosyolojik çalışma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Yine aynı dönemlerde Behice Boran, Niyazi Berkes ve Mediha Berkes 'in Ankara Üniversitesinde Amerikan sosyolojisi anlayışına eksen olan bir perspektif ile çalışmalar yaptıklarına şahit oluyoruz (Köktürk,2015:182,183). Bu durumlar sosyolojinin ülkemizdeki gelişimine farklı katkılarda bulunmuş ve farklı ekollerin oluşumuna sebep olmuştur. Netice itibariyle aydınların Batıya gitmesi veya oradan aldıklarını ülkemize getirmesi yahut uygulaması Batı sosyolojisinin ülkemizde çok kısa bir sürede de olsa uyum sağlamasına neden olmuştur. "Süreç içerisinde Avrupa'ya gidip eğitim gören Müslüman öğrenciler, ülkelerine pek çok yeni fikirlerle, ama çoğunlukla bulanık zihinlerle döndüler. Yaşadıkları kültür şokunu atlatmadan Avrupa'nın büyük bedeller ödeyerek formüle ettiği ve hayata geçirdiği fikirleri kendi ülkelerine transfer etmeye çalıştılar... Avrupa bir yeryüzü cenneti olarak görülmeğe başlandı. Avrupa'nın ikinci sınıf edipleri, filozofları, bilim adamları en fazla tercüme edilen yazarlar haline geldiler... Avrupa kolonyalizmi, 'modern' ve 'Batı' kelimelerini tanımlayan derin bir anlam haline geldi" (Kalın,2017: 155). Batılılaşmanın tercih edilmesi sadece ilişkilerde değil toplumların bilinçlerinde de farklılığa sebebiyet verdi. Batının bu şekilde dünya egemenliğini ele geçirmesi ve toplumsal kargaşaya sebebiyet vermesi sosyolojinin Batılı ideolojisi ile yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Ancak kendi özgül çıkarlarına yönelik hareket eden Batı sosyolojisi karşısında ülkemiz sosyolojisi de bütünüyle sessiz kalmamıştır. Sadece kendi çıkarlarını göz önüne alan Batı sosyolojisine alternatif olarak "yerli sosyoloji" konusunda net sınırlar çizilmiş ve farklılıklarımız ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu hususta en büyük çaba yukarıda da ifade etmiş olduğumuz gibi Baykan Sezer'e aittir. Onun ortaya attığı düşünceler ülkemizde yerli sosyoloji fikrinin en anlamlı çağruları haline gelmiştir. Sezer, yerli sosyoloji fikrinin temelini atarken ülkemizin şimdiye kadar izlediği Batıcı çizginin ve Batılı sosyolojinin bizim içinde bulunduğumuz durumu açık-

lamakta başarısız olması üzerine yoğunlaşmaktadır. Zira sosyoloji Batılılaşma hareketinin hızlılık kazanması sebebiyle üzerinde fazla düşünülmeden Türkiye’ye getirilmiş ve Türk toplumunun sorunlarını çözmede bu nedenden ötürü de başarılı olamamıştır (Sezer,1985). Kısacası sosyolojinin hazır çözüm reçetesi olarak kabul edilmesi kendi tarihimize ve geleneklerimize karşı yabancılaşmamıza ve Batı sosyolojisini taklide gitmemize neden olmuştur. Batı sosyolojisi sorgulanmadan taklit edilmiştir (Şener,1996: 42). Türkiye’de, Batı sosyolojisinin ülkemizde sorgulanmadan kabul edilmesinin ardında, özünde taşıdığı evrensellik ve nesnellik iddiası yatmaktadır. Ancak tüm bu gerçeklere rağmen neticede tüm bu kabullerin sorunlarımızı çözmediği ve çıkarlarımızı gözetmeden toplumumuzu hareket ettirmesi kabul edilememiş ve karşı çıkmıştır. Bu durum “Yerli sosyoloji” fikriyatında aksiyon almaya zemin hazırlamıştır.

Ülkemizde yerli sosyoloji hareketi ile Batı tarafından inşa edilen tek taraflı, Avrupa merkezli bir Batı tarihine de karşı çıkmıştır. Bu haklı karşı çıkışı tüm toplumların farklı olması sebebiyle toplumların çıkarlarındaki farklılıklara bağlamak doğru olacaktır (Akpolat, 2007:254). Toplumlar arası büyük farklılıkların var olduğu kabulü ile toplumların sorunlarına yaklaşıırken tarihsel ilişkilerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Neticede sosyoloji ve tarih bilimi arasındaki ilişkinin öneminin kavranması ve farklı toplumların tarihlerinin kendilerine has bir gelişim çizgisinde ilerlediğinin kabulü “yerli sosyolojinin” gelişimi açısından çok önemli bir çıkış ve paradigma olmuştur. Zira farklı toplumların tarihini bilmeden bir toplumu anlamak ve açıklamak çok güç bir iştir. Bu durum alternatif olarak ortaya çıkan “yerli sosyoloji” oluşturma fikrini kaçınılmaz kılan en önemli mihenk taşı oluşturmuştur (Sezer,1993; 21).

Türkiye’de yerli sosyoloji oluşturma iddiasını besleyen bir diğer önemli husus Batının üstünlüğü elde etmesi ve bu üstünlüğün altında yatan sebeplerdir. Sezer, Batının üstünlük çabası karşısında Doğuyu ve Batıyı tanımlarken “çatışma” kavramını temel almıştır. Batı ve Doğu arasındaki var olan bu çatışma ile beraber Batının kendini tanımlayabiliyor oluşunu da bu ilişkilere bağlamıştır (Se-

zer, 2005: 246). Sezer'in bu konuda öne çıkmasının sebebi Marksist literatürden etkilenmesi ve Batı'yı (Fransa) ve Batı literatürlerini fazlasıyla iyi tanımış olmasından ileri gelmektedir (Köktürk, 2002: 2). Sezer'in Batı ve Doğu ilişkilerini Marx'çı sosyolojiden etkilenerek bu çerçevede yeniden değerlendirdiği açıktır. Ancak Doğu- Batı çatışması teorisiyle hedeflenen, Doğu ile Batının tamamen birbirinden habersiz olduğu, çatışma dışında hiçbir ilişki kurmadığı manasına gelmemektedir. Ayrıca Doğu Batı çatışması sadece teori olarak ortaya atıldığı döneme ait olmamakla beraber insanlık tarihi kadar eski bir durumdur. Nitekim Baykan Sezer de (Sezer,1968:107) tezinde Yunanlılığa vurgu yapmıştır. Batı uygarlığının temelini atan Yunanlılığın tanımını yaparken tezinde daha çok Doğu ile Batı arasında yaşanan çatışmalar (Truva savaşı) üzerinde duruyor. Ayrıca bugün meseleye bu perspektiften bakacak olursak insanlık tarihi kadar eski olan Doğu ve Batı uygarlıklarının tarihsel süreçlerinin de bugünkü toplumsal yapılarının da birbirinden çok farklı olduğuna şahit oluyoruz. Batı bu farklılıklar üzerinden, sosyoloji bilimini ve tarih ilişkilerini kendi lehine kullanmış ve üstün olduğu bir dünya yaratmaya çalışmıştır. Bu durum hâlâ aynıdır. Bugün bu hedefler doğrultusunda dünyada var olan tüm toplumları, ortaya attıkları kavramlarla (az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeler vb.) farklı kategorilerle tanımlama gayretindedirler. İnsanlık tarihi kadar eski olan Doğu Batı ilişkileri hangi konularda olursa olsun farklı zamanlarda aynı taraflarla çok farklı kavramlarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durum hâlâ kendi değerlerinin Doğu üzerine kurduğu üstünlük konumunu sürdürmek ve Doğu üzerinden kendi aidiyetlerinin temellerini atma gayretinden ileri gelmektedir. Ancak Batı sosyolojisinin bu tavrı kendi görüşlerini sınırlandırdığı eleştirisini de beraberinde getirmektedir.

Sosyolojinin doğası gereği bir toplumun sorunlarına sağlıklı çözüm getirebilmesi için tarihi ilişkileri de iyi bilip bir bütün halinde ele alması gerekmektedir. Ancak Batı sosyolojisinin bu beklentiyi karşılayamaması kendi üstünlüğüne, evrensellik iddiasına karşı eleştiri almasına da sebep olmuştur (Coşkun,1991: 47). Bu Doğu-Batı çatışma teorisi bugün hızla değişen dünyada sorunlara

açıklık getirirken Türk toplumuna da geçmişte kim olduğunu ve gelecekte kim olacağını açıklama imkânı vermiştir. Burada Türk sosyologlarından beklenen Türk sosyolojisine yüklenen en önemli görevin, dünyayı tanımak ve dünya içerisinde kendi tarihsel sürecimizin ve fikirlerimizin bize has olduğunun bilincine varmaktır. Ancak tüm bunları gerçekleştirirken yapmamız gereken ilk şey kendi toplumsal çıkarlarımızı çok iyi bir şekilde belirleyebilmemizdir. Bu konuda başarılı olmanın yolu yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi tarihimiz üzerine odaklanmaktır. Kendi toplumumuzun kaderini başka toplumlara bırakmak istemiyorsak, tarih üzerinde çalışmak ve geçmiş tecrübelerimizden faydalanarak çıkarlarımızı doğru bir şekilde tespit etmemiz gerekmektedir. Bu nedenle sosyoloji toplumsal olanı açıklamak için tarihle ilgilenmek durumundadır. Bu sebeple Türk sosyolojisi, Batı sosyolojisini ve Batı sorunlarını çok yakından takip etmelidir. Aksi takdirde sorunlarımızın benzerliklerine ve farklılıklarına değinemeyecek ve toplumsal sorunlarımızın hepsini Batı sosyolojisi öğretilerine bırakarak, sorunlarımıza yanlış çözüm önerileri ile yetinilmiş olacaktır (Şan, 2004: 193).

Batı sosyolojisinin kendisi dışındaki toplumlarla yaşadığı en büyük karşıtıklardan biri de Batı sosyolojisinin evrensellik vurgusudur. Batı sosyolojisinin kullanmış olduğu literatür ve metodolojik yöntemlerin tüm dünya da geçerli olduğu anlayışı farklı toplumların sorunlarına çözüm getirme hususunda yetersiz kalmıştır. Ayrıca sorunlar üzerinde çalışma yapan sosyologların, araştırma yaptıkları toplumun birer üyesi olması, onlar tarafından ortaya konacak gerçekleri de tarafsız olmaktan çıkarmaktadır. Bu durum Batı sosyolojisinin objektifliğini sorgulanır hale getirmektedir. Oysa sosyoloji biliminin yöntemleri toplumlara yönelik kurulmuş olsaydı bu tür eleştirilerden kendini soyutlayabilirdi. Ancak bu durumda tam tersine yöntemleri sosyolojinin evrenselliği üzerine tasarlanmıştır (Sezer, 1993: 17). Bu da gerçeklerle uyum sağlayamayan ancak evrensel kabul edilmesi sebebiyle eleştiri alan yöntemlerdeki kusurların nüksetmesine sebep olmuştur. Türkiye’de gelişim gösteren yerli sosyoloji iddialarına değinildiğinde salt kendi sınırları içerisinde ilgi duyan ve buna bağlı olarak da sade-

ce kendisiyle var olabilen, sınırları dışına ilgi duymayan bir yerli sosyoloji inşası akla gelmemelidir. Türk toplumunun, sorunlarına cevap veremeyen, Batı'dan farklarını ortaya koyamayan, Batı çıkarlarını gözeterек ortaya atılan yöntemlerin evrensel olduğuna vurgu yapan bir Batı sosyolojisi karşısında "yerli sosyoloji" çağrısı yapmak, sadece Türkiye'nin değil tüm Batı-dışı toplumlar için de belli açıklamalar getirmesi gerekmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Türkiye'de Baykan Sezer tarafından en net bir şekilde ifadesini bulan yerli sosyoloji anlayışı ve ideali Türkiye'nin dünyada kendi kimliğini açıklayabilmesiyle beraber diğer toplumlar arasındaki konumunu da belirlemesine imkân tanımaktadır. Böylece yerli sosyoloji, Türkiye'nin sorunlarını çözenin ve çıkarlarını doğru bir şekilde belirlemenin önemine değinmek amacıyla adeta bir çağrı niteliği kazanmıştır. Böylelikle Türkiye'de yerli sosyoloji üzerinde düşünen, yerli sosyolojinin sınırlarını belirlemek isteyen ve kendi kimliğimizle toplumumuza fayda sağlayabilecek bir bilim teşkil etmeyi kendine dert edinmiş aydınlarla da ilham olmuştur.

Geçmişten günümüze kendi kimliğimizi oluşturmak ve kendi çıkarlarımız doğrultusunda hareket etmek için Batı sosyolojisi karşısında alternatif olarak "yerli sosyoloji" arayışı içerisindeydik. Nitekim Türk sosyolojisinin artık kendine has bir kimliğinin oluşmuş olduğunu ifade etmekte hiçbir sakınca yoktur. Zira Türkiye dünyada yaşanan olaylara hem dünya çapında hem de kendi içerisinde kendine has açıklamalar getirebilmektedir. Ancak günümüz dünyasında değişimin çok hızlı yaşanması ve ihtiyaçların hızla değişimi ve ihtiyaçlarla beraber nükseden sorunlarımızın da hızla farklılaşması karşısında yerli sosyolojinin gerekliliğinin yeniden gözden geçirilmesi kaçınılmaz bir hal almıştır. "Bizler geçmişte kim olduğumuzun, güçlü bir tarihe sahip olduğumuzun bilincinde olarak bugünkü dünyayı ve yeni kılıflarla yaptırım uygulamak isteyen Batıyı iyi tanımalıyız." (Tuna,2013: 128). Aksi takdirde Batı sosyolojisinin yanlışları karşısında alternatif olarak ürettiğimiz sosyolojimiz, bugünkü Türkiye şartları karşısında aynı yanlışları tekrar etmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Günümüzde “Yerli Sosyoloji” Fikrinin Gerekliliği Üzerine

Avrupa merkezci yapısıyla inşa edilen ve tekelci tavrıyla karşımıza çıkan Batı sosyolojisi karşısında ortaya atılan yerli sosyoloji fikri, dönemin Avrupa merkezci anlayışının ortaya koyduğu yöntemlerin dışına çıkamamıştır. Nitekim yerli sosyoloji çağrısı Batı-dışı toplumlar tarafından her ne kadar özümsemiş olsa da çalışmalar pratiğe döküldüğünde beklenen başarı elde edilememiştir: “Eğer her şeyi göze alır da Batılı bilgiye ayak diretirseniz bunun en iyimser sonucu dünyadan tecrit edilmek, dünyadan dışlanmakla bir anlama gelmektedir. Netice itibariyle ya modern (Batılı) dünyaya uyulacak ya da dünyada herhangi bir yeriniz bulunmayacaktır. Bu durum o kadar keskin bir ortodoksi durumu oluşturmuştur ki hiç kimse Batılarca biçimlendirilmiş bu alana katılmama ve bu uğurda başarısızlık içine düşme halinin Batı’dan da kaynaklanacak sebeplerden dolayı oluşabileceğini aklına dahi getirmeye cüret edemedikleri gibi tüm kusur ve eksikliğin kendilerinden kaynaklandığını, çabalarının ve bu işle kendini görevli sayan kadroların yetersizliğinin onları başarısız kıldığını düşünmekten öte bir tavır alış içine giremeyeceklerdir. Bu teslimiyetçi ve apolojist tutumun son kertesinde ise “biz adam olmalıyız” diyerek başarısızlık durumunu tüm toplum kesimlerine mal edilecektir (Şan, 2008: 652). Kısacası bu durumun Batı-dışı tüm toplumlar da böyle olduğunu belirtmekle beraber yerli sosyoloji anlayışının özellikle Avrupa merkezci tavır karşısında meydana gelmiş olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca yerli sosyoloji fikrinin bir türlü belirlenemeyen sınırları da yerli sosyoloji fikrinin Avrupa merkezci sınırların dışına çıkamadığını da ortaya koymaktadır. Bahsetmiş olduğumuz bu sınır Batı-dışı toplumların her birinde meydana gelen yerli sosyoloji fikrinin neye göre yerleşmiş olduğudur. Bugün yerleşmeden bahsederken; “dini, coğrafi, bölgesel, millet esasına dayalı vs. hangi sosyolojiden bahsedeceğiz. Buradan hareketle yerli sosyoloji derken günümüzde bir sınır çizmenin imkânı olmadığı da açıktır.” (Çakı,2003: 98-99). Üstelik bugün hızla değişen bir dünya düzeninde yerli sosyolojinin sınırını çizmek gibi bir gaye kalmamakla beraber postmodern dönüşüm ve çoğullaşmanın yaygınlık kazanmasıyla yerlilik/yerelleşme kavramlarına ya-

pılan vurgunun da önemini yitirmeye başladığı gözlenmektedir. Bugün Avrupa merkezci anlayışın içinden çıkılmaz hal alan sorunları karşısında postmodernizm söylemi ile toplumsal değişim ve dönüşüme dair pek çok değişiklik yaşanmıştır. Değişimin yaşandığı dönemler arasında (1960-1980), postmodernizm üzerinde yaşanan tartışmalar birçok alanı etkilediği gibi sosyoloji bilimini de derinden etkilemiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 32).

“Postmodernlik, nesnel bir gerçekliğin olamayacağı, belirsizlik ve müphemliğe vurgu yaparak modernliğin ortaya koymuş olduğu büyük anlatıları yapı sökülmesine uğratmış bir paradigma değişimine işaret etmektedir” (Şan,2018: 325). Nitekim postmodernlikle birlikte akılcılıktan ve işlevsel olandan uzaklaşma isteği ortaya çıkmıştır. Modernlik aydınlanma zihniyetine karşı kuşku ile yaklaşılmaya başlanmış ve bu kuşku bilimsel, sosyal ve kültürel hayatta da kendini göstermiştir. Postmodernlik, özellikle modernliğin ön kabullerinden olan pozitivizm, rasyonalizm ve determinizmi eleştirmiş ve çoğulculuk, çok kültürlülük, yerlilik gibi öncüllerin önemine değinmiştir (Bayram, 2007: 39). Böylece postmodernlik, farklılıkları ve çoğulculuğu öncelleyen bir kavram haline gelmiş, bireycilik ve öznellik ön plana çıkmıştır (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 46).Artık postmodernistlere göre tek bir gerçeklikten bahsetmek imkânsızdır. Bu söylemler ile aslında Avrupa merkezci anlayışın yücelttiği akıl ve aklın insanlığı evrensele götüren tek gerçek olduğu ilkesi de büyük ölçüde geçerliliğini yitirmiştir. Farklı fikirlerin her biri kendi içerisinde değerli olup, değer ve görüşlerin alternatif olmaksızın tek bir model gibi kabul edilmesine karşı çıkmaktadır. Böylece postmodernizm söylemi ile evrensel olan bilgiye ve köktencilığe karşı çıkılarak, farklılığa ve çoğulculuğa vurgu yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca kimlik ve yerellik gibi sorunları da yeniden gündeme getirerek, Avrupa merkezci ve tekelci anlayışın geçersizliğini ortaya koymakla kalmayıp her zaman bir alternatif modelin var olabileceğine de vurgu yapılmıştır. Artık Batı toplumları postmoder söylem ile kültürel çoğulculuğu ve yerelliği bizzat kabul etmiştir (Çağlar, 2008: 379-382).

1980'lerden sonra dünyanın birçok yerinde, postmodern söylemlerden neşet eden küresel süreçle hayatın her alanında değişim

daha da hızlı yaşanmaya başlamıştır. Küreselleşme söylemi ile beraber artık dünyanın tek bir mekân olduğu algısı kabul görmüş ve sınırların ortadan kalktığını söylemek mümkün olabilmektedir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 49). Kimlik anlayışının artık ulusal sınırların ötesine taşıdığı bir dünyada, Türkiye’de gereğince etkilenebilmiştir. Postmodern söylemle beraber; çoğulculuk, belirsizlik, kavramların değişebilirliği, yerellik ve çokkültürlülük gibi daha önce tedavülde olmayan kavramlar ortaya çıkmıştır. Çokkültürlülükle vurgulamak istediğimiz; kültürel çeşitlilik, yaş, sınıf, din, ırk vs. konularda ortaya çıkan çoğulculuk ortamıdır. Dolayısıyla çoğulculuk, çokkültürlülük, toplumsal değişim, kimlik ve yerellik gibi konuları postmodern kuram yeniden ele almış ve neticede toplumsal gerçekliğin algılanmasında büyük bir değişim yaşanmıştır (Çağlar, 2008: 383). Ancak son 20 yıl içerisindeki yeni gelişmeler küreselleşmenin önem kaybetmesine buna karşın ulus-devletin ve dolayısıyla yerliliğin ve milliğin tekrar ilgi görmesini sağlamıştır.

Tüm bu değişimler karşısında Korkut Tuna, postmodern söylemlerden hayat bulmuş olan küreselleşme sürecini ele almış ve yaşanan toplumsal değişimler karşısında artık yeni bir sosyoloji anlayışından bahsetmemiz gerektiği üzerinde durmuştur. Burada yeni sosyoloji fikrine yüklemiş olduğu görev ülkemizin çıkarlarını göz önünde bulundurarak doğru soruları sormakla mümkün olacaktır (Şan, 2008: 664). Artık postmodernlik söylemlerinden kaynak bulmuş olan küreselleşme sürecinin hızla yaygınlık kazanmış olduğu bir dönemdeyiz. Bu dönemde Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci ideolojisinden doğan sorunlar karşısında ortaya çıkan yerleşme hareketinin, yaşanan postmodern değişimler karşısında çözüm olarak sunulmuş olmasının bir önemi kalmamıştır.

Günümüz Türkiye toplum yapısında yaşanan büyük değişim neticesinde artık yerli sosyoloji ezberinden çıkmamız gerekiyor. Zira Türk sosyologları artık sınırlar çizerek bir yerli sosyoloji inşa etme gayretinde de değildir. Çünkü bize kabul ettirmeye çalışılan evrensel bilgi anlayışı gerek geçmişte Avrupa merkezci yapısıyla üstünlük sağlamaktan gerek bugün küresel ve yerel olanın arasında bocalanan bir iktidar ilişkisinden öte gidememiştir. Hal böyle

olunca bilim doğru olanla değil güçlü olan tarafların değişimiyle şekillenmektedir. Türkiye, toplum olarak Batılı bilginin iktidar ilişkilerine göre şekillendiğinin ve Batı-dışı toplumlara empoze edildiğinin farkında olan bir ülkedir. “Uzunca bir süredir devam eden (hatta henüz tamamlandığı da söylenemeyen) Batılılaşma tarihimiz boyunca sürdürmüş olduğumuz yanlış çabalardan artık vazgeçmek durumundayız. Bunun için de kapımızı bir türlü açamadığımız bir anahtarda ısrar etmek, kilide uygun bir anahtar arayışı içine gireceğimize anahtara uyacak bir kilit değişikliğine gitme, daha da garibi, kapımızı tümünden değiştirmeye kalkışma vahametinden artık kurtulmak zorundayız” (Şan, 2008: 654).

Geçmişte Batı'nın aydınlanmacı geleneği ve Avrupa merkezci bir sosyoloji tasarımı karşısında ihtiyaç halinde ortaya atılan yerli sosyoloji arayışları, postmodern söylem ve teori ile farklı bir noktaya ulaşmamızı mümkün kılmıştır. Artık Türkiye'nin de gerek Batı toplumları gerek Batı-dışı tüm toplumlar ile arasında oluşturduğu yeni ilişkilere bakıldığı zaman yerli sosyoloji anlayışına artık ihtiyaç duymamakla beraber yeni perspektifler kazandığı da açıktır. Çünkü Türkiye gerek siyasi gerek toplumsal konularda Batının yaptırımları karşısında kendi öz kimliğinin bilincinde olan ve çıkarlarına göre hareket eden bir anlayış içerisindedir. Türkiye, Batı ile siyasi ve toplumsal çıkarları doğrultusunda işbirliği yapmaktan asla çekinmeyen ancak kendi kimliğini asla Batı ile özdeşleştirmeyen bir ülkedir. Türkiye'nin zamanla Batı ve Batı-dışı toplumlarla ilişkilerinin değişim göstermesi, Avrupa'nın ben-merkezci/tekelci tavrının eleştiri alması ve dünün tecrübesi ile geleceğe daha iyi bir bilim inşa etmek isteyen Türk sosyologları için artık yerleşme/ yerelleşme fikrine gerek duyulmamaktadır. Meseleye yerli sosyolojinin gerekliliği açısından bakacak olursak yeni söylemde yerli sosyolojinin (sınırları iktidar ilişkilerine göre belirlenen) işlevini yitirmiş olduğunu görmekteyiz (Şan, 2008: 660). Bu durum dünyanın tarihsel gelişim çizgisinde büyük rolü olan ve toplumsal olarak farklı etnik gruplarla geçmişten beri iç içe yaşayan Türkiye'yi ve Türk sosyolojisini yakından ilgilendiren bir konudur. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği farklılaşma ile birlikte dünyayı sadece kendi içimize dönerek dar bir perspek-

tiften yorumlamanın yanlış olduğunu göz önünde bulundurmalı, bütünsel dünya görüşünden uzak ve kendisi dışında hiçbir ilişkiyi tanımayan ve küreselleşme söylemi tarafından sınır konulan bir yerli sosyoloji anlayışının sürdürülebilirliğinin anlamsızlığının altını çizmeliyiz.

Sonuç

Batı sosyolojisinin Avrupa’da ortaya çıkması, Avrupa’nın çıkarlarını gözetmek gibi gayelerinin olması ve bu bilimle evrensel bir dil, Batı uygarlığını yücelten bir tarih inşası; sosyoloji biliminin Avrupa merkezci yapısını belirgin bir şekilde açığa çıkarmıştır. Batı sosyolojisinin, Batı ürünü bir disiplin olarak tanımlanması ve sosyoloji biliminin Batı ile temellendirilmesinin yarattığı sorunlar çerçevesinde Batı zihniyeti haklı eleştiriler almıştır. Nitekim sosyoloji bir bilim hüviyeti taşıyorsa sosyal olayları ele alırken tarihi bir bütün olarak ele almalı ve sadece Batı uygarlığını yücelten bir tarih anlayışına sahip olmamalıdır. Avrupa merkezci ideoloji ile sınırlandırılan Batı sosyolojisinin evrensel olma gayesi diye bir şey mümkün değildir. Ayrıca sosyal olayların çok yönlü ve karmaşık bir yapıya da sahip olması sebebiyle bilim sadece Avrupa merkezci yapısıyla bir toplumu temel alıp diğer toplumlara görmemezlikten gelen bir özelliğe sahip olamaz. Ona sahip olma ya da belli başlı aidiyet yüklemekle de büyük hatalara başvurulmuştur. Bu gibi olumsuz durumlar karşısında Batı sosyolojisi büyük eleştirilere maruz kalmıştır.

Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci yapısına karşılık bir alternatif, bir karşı duruş mahiyetinde ortaya çıkmış olan yerli sosyoloji, Türkiye’de kendi toplumsal sorunlarımıza çözüm üretmek ve toplumsal çıkarlarımızı belirlemek gibi ihtiyaçlarımızı karşılamakla görevlendirilmiştir. Bu konuda ülkemizde yerli sosyoloji fikrinin en net sınırlarını çizen sosyolog Baykan Sezer olmuştur. Baykan Sezer’in ortaya attığı yerli sosyoloji anlayışı genel olarak Türkiye’nin toplum yapısını, sorunlarını ve çıkarlarını ele almıştır. Bu durum Avrupa merkezci sosyoloji karşısında kendi geleneğimizi ve kimliğimizi oluşturabilme imkânını tanımıştır. “Baykan Sezer bugün için Türk sosyolojisini toplumun kendi değerleri ile barışık ve dünyanın gelişmelerine paralel bir konumda seyreden

ve Türkiye'nin taşıması gereken sorumlulukları bizlere tüm boyutları ile hatırlatan bir Türk sosyolojisi mirası bırakmıştır. Ele aldığı konular ne kadar çeşitlilik gösterirse gösterebilir meseleler ne denli genel başlıklar altında incelenirse incelensin onun belli öncelikleri bulunmaktadır. Başkan Sezer'in öncelikli meselesi Türk toplumunun çıkarlarıdır." (Şan, 2004: 196). Başkan Sezer, Türk toplumunun, Batı toplumlarından farklı olduğunu ve bu sebeple Türkiye'nin kendine has olan özellikleri ile Batının Avrupa merkezci ideolojisiyle ortaya attığı sosyoloji ve yöntemlerini karşılaştırarak "yerli sosyoloji" çağrısı yapmış ve bu konunun temellerini atmıştır. Ortaya atmış olduğu bu görüşler sadece Türkiye için değil dönemin Batı-dışı olarak tanımlanan diğer ülkeleri için de ilham kaynağı olmuştur.

Batı sosyolojisinin Avrupa merkezci ve tekelci tavrına yönelik, postmodernlik radikal bir düşünce tarzı ile eleştirel bir perspektif sunmuştur. Artık hızla yayılan postmodernlik farklılıkları, çoğulculuğu ve yerelliği önceleyen bir kavram haline gelmiştir. Modernlik ile yüceltilen rasyonel akıl odaklı ve evrensel varsayılan tek gerçek algısına karşı çıkmıştır. Postmodernistler artık mutlak gerçeği reddetmiş, farklılığı, çoğulcu anlayışı, farklı kimlikleri ve yerliliği/yerelliği ön plana çıkarmışlardır. Böylece postmodern dönüşüm içerisinde yerlilik iddiaları kendine ait bir yere ve öneme sahip olmuştur. Böylece günümüzde Türk sosyologları tarafından yeni bir sosyoloji fikri ve inşası kaçınılmaz olmuştur. Nitekim Avrupa merkezci bilim anlayışı karşısında duyulan rahatsızlık neticesinde alternatif olan "yerli sosyoloji" anlayışının postmodern dönüşüm sonucunda zaten kabul görmüş olması bugün yerli sosyoloji arayışını gereksiz kılmaktadır. Bu durum karşısında Türk sosyologları, geçmişin kritiğini yaparak, küresel söylemle meydana gelen kavram karmaşasına kapılmadan sosyoloji adına yeni adımlar atma çabası içerisinde olmalıdır.

Son olarak artık farklı bir anlayışla sosyoloji inşa edebileceğimizin ve Avrupa merkezci sınırların dışına çıkıp yeni şeyler söyleyebileceğimizin farkına varılmıştır. Yerli sosyoloji çabaları belli dünya koşullarının aşılması için bir girişim olarak okunmalıdır. Avrupa-merkezci, doğrusal ilerlemeci ve kaba bir pozitivistlik yaslanmış

bir dünyanın entelektüel bir beyannamesi olarak ortaya çıkan sosyoloji, toplumsal gerçekliği anlarken de bu aydınlanma sonrası değerleri açıklamalarının merkezine koymuş ve kutsamıştır. Bu kutsama neticesinde tüm dünyada genel geçer olma iddiası taşıyan teoriler inşa etmiştir. Bu teorilerin Batı-dışı toplumlarda da geçerli olup olmadığının pek bir önemi yoktu. İşte yerli sosyoloji arayışına zenim teşkil eden temel paradigmatik duruş buradan beslenmekteydi. Ancak özellikle 60’lı yıllarda yine Batıdan gelen bir dip akıntı olarak ifade edebileceğimiz postmodern kuram ve ardından da 80’li yılların küreselleşme dalgası Batı-dışı toplumlar hakkında Batının bu evrenselci iddialarından vazgeçmesine paralel olarak yerlilik çabalarını da bir ölçüde artık gereksiz kılmıştır. Artık dünya üzerinde Batının tek sosyoloji dayatması yerine çoğulcu bir sosyoloji anlayışı sosyal teorinin de kabul ettiği bir argümana dönüşmektedir. Bu koşullar altında Batı-dışı toplumların şartlarının farklı olduğu ve Batının bir dönem evrensel olarak saydığı gelişme çizgilerine uyumun da bir kaçınılmazlık taşımadığı bizzat deklare edilmiş olmaktadır. Ancak bu durum Türk toplumunun kendi gerçeklerinin farklı olduğu ve bu farklılık üzerinden kendi çıkarlarımız için bir sosyoloji anlayışı üretmeye çalıştığımız dönemdeki akademik üretimimizi de hiçbir şekilde boşa çıkarmamaktadır. Bu dönemde bu paradigma etrafında yapılan çalışmalar bize kendi entelektüel geleneğimizi anlama ve yorumlama imkanı sunarak sosyoloji için Türkiye’ye büyük imkanlar sunmuştur. Bu imkânların şimdi daha da ayağı yere basan sosyoloji çalışmaları ile tahkim edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- ALATAS, S. F. (2016), *Sosyal Bilimlerde Alternatif Söylemler: Avrupa Merkezçiliğe Cevaplar*, çev. Adem Bölükbaşı, İstanbul: Matbu Yayınları.
- AKPOLAT, Y. (2007), "Durkheim'dan Giddens'a Pozitivist Sosyoloji", *Atatürk Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), say. 53-87.
- BAYRAM, Y. (2007), "Postmodernizm Üzerine", *Baykara*, 9(5), say.37-39.
- COŞKUN, İ. (1991), *75.Yılında Türkiye'de Sosyoloji*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- ÇAĞLAR, N. (2008), "Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), say. 369-386.
- ÇAKI, F. (2003), "Sosyolojinin Yerleştirilmesi: Dünya'dan ve Türkiye'den Alternatif Yaklaşımlar", *Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim, Dosya: AB ve Çokkültürlülük*, 3(35), say.90-114.
- ÇİĞDEM, A. (1998), *Aydınlanma Felsefesi*, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- ERKAN, R. , BAĞLI, M. SÜMER, F. (2001), "Evrenselci Kavramlarla Farklı Toplumsal Yapılar Yorumlama Güçlüğü: Yerelci Bir Yaklaşım Denemesi", Diyarbakır: *Ortak Tebliğ Çalışması*.
- KALIN, İ. (2017), *İslam ve Batı*, İstanbul: İSAM Yayınları.
- KIRILMAZ, H. , AYPARÇASI, F. (2016), "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları", *İnsan ve İnsan Dergisi*, 3(8), say: 32-58.
- KIZILÇELİK, S. (2008), *Baykan Sezer'in Sosyoloji Anlayışı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- KÖKTÜRK, G. (2002), "Baykan Sezer'in Türk Sosyolojisindeki Yeri", *Hacettepe Üniversitesi SBE Dergisi*,4(1), Ankara.
- KÖKTÜRK, G. (2015), "Türk Sosyolojisinde Metodolojik Yönelimler", *Sosyoloji Konferansları*, 0(52), İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Metodoloji ve Sosyoloji Araştırmaları Merkezi.
- KÖNİĞ, R. (1994), *Günümüz Sosyolojisi*, Çeviren: Battal İnandı, İzmir: Akademi Kitabevi.

- SEZER, B. (1968), *Yunanlılık*, Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, İstanbul.
- SEZER, B. (1985), *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: İÜEF Yayınları.
- SEZER, B. (1993), *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Sümer Kitabevi.
- SEZER, B. (1996/1997), “Tarihte Doğu Batı Çatışması”, *Sosyoloji Yıllığı- Kitap 12: Tarihte Doğu Batı Çatışması*, Hazırlayan: Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, 2005, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- ŞAN, M. K. (2004), “Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak”, *Sosyoloji Yıllığı- Kitap 11*, say.182-198, Baykan Sezer’e Armağan, İstanbul: Kızılelma Yayınları.
- ŞAN, M. K.(2007), “Sosyal Bilimleri Yeniden Kurgulamak: Avrupa-Merkezci Yaklaşımların Aşılması Çabaları”, *Sosyoloji Dergisi*, 3(15) , say. 57-84.
- ŞAN, M. K. (2008), “Prof. Dr. Korkut Tuna ve Sosyolojinin Ülke Gerçeklerine Dönme Arayışı”, say.639-666, Türkiye’de Sosyoloji, Derleyen: M. Çağatay Özdemir, Ankara: Phoenix Yayınları.
- ŞAN, M. K. (2018), *28 Şubat Darbesinin Toplumsal Sonuçları Üzerine Değerlendirmeler*, Sakarya Üniversitesi SASGEM Konferansları kapsamında Şubat 2018 tarihli konuşma metnidir, Sakarya.
- ŞENER, S. (1996), *Sosyoloji*, İstanbul: Deha Yayınları.
- TUNA, K. (2011), *Batılı Bilginin Eleştirisi Üzerine*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- TUNA, K. (2012), “Küresel mi/ Yerel mi: Neler Oluyor Bize?”, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 3(6), say.1-12.
- TUNA, K. (2013), *Yeniden Sosyoloji*, İstanbul: İz Yayıncılık
- ÜLKEN, H. Z. (2008), *Dünyada ve Türkiye’de Sosyoloji: Öğretim ve Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

